

Donker en licht in evenwicht.

Optimalisatie van verlichting in open stallen

gemeente | tytsjerksteradiel
w a m
g r h f n j
s g s e
e

Houkje Rijpstra

Wethouder
gemeente Tytsjerksteradiel

*“Ik wurdearje it
o sa dat boeren har
nek útstekke en
meitinke, meiprate
en meidogge yn
dit projekt”*

Een ander licht op kunstlicht.

■ Dat licht in open stallen goed is voor koeien, dat lijkt me heel logisch. Het welzijn van de dieren neemt toe door het open karakter van nieuwe en gerenoveerde stallen. Bovendien waait er ook nog eens meer frisse wind doorheen. Overdag worden de stallen goed verlicht door daglicht en 's avonds wordt dit aangevuld met krachtige verlichting. Zo krijgen koeien ook tijdens de 'korte' winterdagen voldoende licht. En de boer? Die wordt beloond met een hogere melkproductie van koeien die zich fijn voelen.

Maar helaas zit er ook een keerzijde aan het kunstlicht voor zowel mens als natuur. Burgers zien de open stallen als lichtbakens in een overwegend donker landschap. Ze ervaren ze als hinderlijk en vragen de gemeente of er iets aan gedaan kan worden. Voor de natuur geldt dat het bioritme van dieren buiten de stal door het kunstlicht verstoord kan raken. Het licht trekt enerzijds diersoorten aan maar het kan ze ook afstoten. In beide gevallen heeft het licht invloed op hun leefgebied en verkleint het de kans op overleven. Van trekvogels is bijvoorbeeld bekend dat kunstlicht kan helpen bij de oriëntatie,

maar het ook kan bemoeilijken. Omdat het aantal open stallen met krachtige kunstverlichting toeneemt, heeft de gemeente Tytsjerksteradiel grondig onderzoek gedaan naar deze verlichting en is hierover met verschillende partijen in gesprek gegaan. Op basis van het onderzoek en de gesprekken met de NSVV (Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde), LTO Noord (Land- en Tuinbouw Organisatie) en de provincie Fryslân is het gemeentelijk lichtbeleid voor open stallen vastgesteld.

Gemeente en provincie waarderen dat boeren hun nek uitsteken door mee te denken, mee te praten en mee toe doen aan het project 'Optimalisatie van verlichting in open stallen'. Dit project maakt deel uit van het beleid. De provincie Fryslân verleent subsidie voor het optimaliseren van stalverlichting aan de deelnemers aan dit project. De inbreng van boeren levert hen ook wat op. Namelijk goodwill en een lager energieverbruik. Met dit beleid streven we met elkaar naar evenwicht in donker en licht. Gezamenlijke winst voor boer, burger en natuur.

Houkje Rijpstra

Tobias Knol

Beleidsadviseur en projectleider
gemeente Tytsjerksteradiel

“We wolle de boeren safolle mooglik ûntsoargje en helpe mei alle kennis dy’t wy yn é hûs ha”

■ Een van de belangrijkste uitgangspunten van het lichtbeleid voor open stallen is dat de winst voor koe en melkveehouder behouden moet blijven. Tegelijkertijd werken we aan het verminderen van lichtuitstoot en energieverbruik.

Inventarisatie en lichtmeting

De gemeente Tytsjerksteradiel start begin 2012 met het inventariseren van de verlichting in open stallen. Hierbij worden ook lichtmetingen uitgevoerd. Zo brengen we in kaart welke soorten krachtige kunstverlichting gebruikt worden. Het beleid onderscheidt drie soorten stalverlichting: reguliere, natuurlijk gedrag stimulerende en stimulerende. Als er sprake is van reguliere stalverlichting is het nieuwe lichtbeleid niet van toepassing.

Reguliere stalverlichting	tot en met 39 lux
Natuurlijk gedrag stimulerende verlichting	40 tot en met 119 lux
Stimulerende verlichting	120 lux of meer

Lichtbeleid in vogelvlucht.

Tobias Knol licht toe: “Bij natuurlijk gedrag stimulerende stalverlichting gedragen de dieren zich in de stal net zoals buiten. Vanaf 120 lux spreken we van stimulerende verlichting. Ook dan gedragen de koeien zich zoals ze dat buiten de stal zouden doen, maar ze worden ook iets sneller volwassen, zijn eerder tochtig en geven meer melk”.

- Voor bestaande situaties geldt de toepassing van maatregelen alleen als blijkt dat de verlichting stimulerend is.
- In nieuwe situaties is het lichtbeleid van toepassing op de natuurlijk gedrag stimulerende- en stimulerende verlichting. Voor het installeren van nieuwe krachtige verlichting of voor het wijzigen van bestaande krachtige verlichting is het indienen van een melding of een vergunningaanvraag met professioneel lichtplan bij de gemeente vereist. Heeft u plannen? Neem dan in een vroeg stadium contact op met de gemeente.

“De gemeente stelt aan bestaande situaties minder hoge eisen dan aan de nieuwe. Als we over nieuwe situaties spreken, bedoelen we de installatie van krachtige verlichting of het veranderen van verlichting waarna er sprake is van 40 lux of meer”, zegt Tobias Knol.

Verlichting optimaliseren

Na de inventarisatie stelt de gemeente vast welke stallen in aanmerking komen voor het optimalisatieproject. De insteek is praktisch. We testen op een ‘proefboerderij’ welke betaalbare verbetermaatregelen leiden tot minder lichtuitstoot en energieverbruik. Een verlichtingskundige verzorgt lichtmetingen en geeft advies.

Op basis van de ervaringen met de ‘proefboerderij’ geeft de verlichtingskundige vervolgens maatwerkadvies aan de andere deelnemende melkveehouders. Vervolgens worden ook deze lichtinstallaties geoptimaliseerd.

Voor het uitvoeren van aanpassingen binnen het optimalisatieproject stelt de provincie Fryslân subsidie beschikbaar. Melkveehouders met een bestaande situatie profiteren hiervan door mee te doen aan het project. Wie hier niet voor kiest moet de situatie zelf, aantoonbaar en voor eigen rekening optimaliseren vóór 12 april 2014.

Tobias Knol

Herman Miedema

Melkveehouder in Wyns

*“Moai dat der
wurdearring is
foar oplossings dy’t
betocht binne
mei gewoan sûn
boere ferstân”*

Een gezonde boerenblik.

Toen melkveehouder Herman Miedema op 1 november 2009 voor de eerste keer het licht aandeed in zijn nieuwe open stal schrok hij zelf van het effect. Het licht scheen honderden meters over het weiland ernaast.

Of de melkveehouder uit Wyns van tevoren had nagedacht over de verlichting in zijn nieuwe open stal? Zelf zegt hij daarover: “Over heel veel zaken hadden we erg goed nagedacht. Zo ook over het licht. Maar minder over het effect ervan, bekent Miedema.

Geen klachten maar vragen

De stal van Miedema oogt vanaf de westkant als een gewone open stal. Maar aan de oostkant is de stal van de nok tot aan de grond volledig open. De nokhoogte is maar liefst acht meter. “Toen we het licht aandeden bleek de stal één grote lichtbak te zijn. We kregen er veel vragen over. Vragen hoor, geen klachten. Wij wonen in een plezierige omgeving die het ons niet moeilijk maakt. Men vroeg zich wel (heel begrijpelijk) af, of we nog iets aan het lichteffect gingen doen”.

Herman Miedema experimenteerde met windbreekgaas en hing een kap voor een van de lampen. Het gaas had geen effect maar de kap wel. Van een afstand leek het zelfs of er een lamp ontbrak. Toen was het voor Miedema duidelijk dat het plaatsen van kappen de oplossing was. In de winter gaat in zijn stal de verlichting ’s middags rond 17.00 uur aan. Tussen 22.00 uur ’s avonds en 05.30 uur ’s ochtends is het licht uit, want ook een koe heeft rust nodig. In de zomer brandt er nagenoeg geen licht.

Belang van de melkveehouder

Hoewel Miedema als ondernemer weleens jeuk krijgt van rapporten en regelgeving, ondersteunt hij de gemeente Tytsjerksteradiel bij de praktische benadering van het project. “Ik vind het mooi dat er waardering is voor de oplossingen die zijn bedacht met gezond boerenverstand. Dat is beter dan wanneer er van alles door anderen wordt bedacht en het voor de boeren niet uitvoerbaar blijkt. Met een fraai rapport dat geschreven is achter een bureau heb ik niet zo veel”.

Herman Miedema

Meedoen op de heenreis.

Loop niet te hard van stapel en benader het praktisch. Dat was het advies van LTO Noord aan de samenwerkende partijen in de projectgroep lichtbeleid waarvan ze zelf ook onderdeel uitmaakt.

Kunstlicht onderdrukt een hormoon. Hierdoor gedraagt een koe zich in een lichte stal natuurlijker dan in een donkere stal. Dat is een positieve ontwikkeling aldus Bart van der Steege van LTO Noord. “Een koe die meer licht krijgt voelt zich beter, eet beter, is vruchtbaarder en produceert meer melk. Misschien moeten we wel concluderen dat we onze koeien dertig jaar lang in té donkere stallen hebben gehouden”.

Het licht uit

De meeste mensen denken dat het licht in de stallen de hele nacht aanblijft. Van 23.00 uur 's avonds tot 05.00 uur 's ochtends is de verlichting in open stallen volgens de LTO-voorzitter echter bijna overal uit. De meeste boeren regelen dit met een tijdschakelaar. “Het moet in een stal tussen de 6 en 8 uren per nacht donker zijn. Anders heeft het kunstlicht juist een averechts effect op de koe.

Boeren in actie

LTO Noord heeft bijgedragen aan het tot stand komen van het lichtbeleid. “We wilden tijdig meepraten en meedenken. Zo voorkom je onbegrip en ‘hakken in het zand’. Nu gaan we met z’n allen op een verstandige en praktische manier met het beleid om. Dat is denk ik een grote plus”.

De landbouworganisatie adviseert haar leden mee te doen met het project. “Als de kraan drupt, moet je de emmer er onder hangen. Dat is mijn advies. De boeren hebben nu de mogelijkheid zich te verdiepen in het lichtbeleid en kunnen advies krijgen. Zo wordt duidelijk wat voor hen de consequenties zijn. Bovendien steunen de gemeente en provincie met subsidie. We moeten meedoen op de heenreis”.

Een aantal veehouders heeft al maatregelen genomen om de lichtuitstoot te beperken. Van der Steege denkt dat de andere melkveehouders bereid zijn dat ook te doen. “Als de boeren met een aantal simpele maatregelen hun verlichting kunnen optimaliseren, neem ik aan dat ze dat zullen doen”.

Bart van der Steege

Bart van der Steege

Voorzitter van LTO Noord afdeling Tytsjerksteradiel - Dantumadiel
Melkveehouder in Aldtsjerk

*“As de kraan dript
dan moatte jo
der in amer
ûnder hingje”*

Communiceren met de omgeving.

De provincie Fryslân noemt het positief dat de overheid en de landbouwsector samen kijken hoe het licht in de stallen optimaal kan worden benut, zonder dat het hinder geeft voor de omgeving. “Een verlichte open stal in het donker is al op grote afstand zichtbaar. Dat bedreigt de ervaring van donkerte. Wij beschouwen duisternis als een belangrijke kwaliteit van het Friese platteland”, zegt gedeputeerde Hans Konst.

Lichtbakens in een donker gebied

Konst begrijpt heel goed dat melkveehouders het argument aandragen dat er naast de stallen ook nog veel andere objecten in het landschap zijn die veel licht uitstralen. En dat men daarover niet struikelt. “Ik kan mij deze reactie wel voorstellen. De meeste lichtbakens bevinden zich echter in het stedelijk gebied waar het toch al nooit echt donker is. Open stallen zijn grote bouwwerken in een relatief onbebouwd en open landschap waardoor ze van ver zichtbaar zijn. De boeren zullen de klachten van omwonenden serieus moeten nemen”.

Draagvlak creëren

De melkveehouders hebben volgens Konst een goed verhaal.

Het licht heeft immers een positieve uitwerking op het welzijn van koeien. De gedeputeerde pleit er daarom voor de problemen zoveel mogelijk bij de (licht)bron aan te pakken met relatief simpele maatregelen. Hierdoor blijven boeren en koeien profiteren van het extra licht, maar is er minder hinder voor de omgeving.

Het is in het belang van de sector de geluiden uit de samenleving en de omgeving serieus te nemen. “Als er niet wordt gereageerd op deze signalen brokkelt het draagvlak voor de bedrijfsvoering van boeren af. Je loopt dan het risico dat zaken die nu nog niet in de landelijke wetgeving zijn geregeld in één keer behoorlijk strak worden gereguleerd. Daar moeten we niet op wachten”.

Onderling communiceren

Hans Konst hoopt dan ook dat het lichtbeleid goed uitpakt. “En laat het niet alleen van de overheden afhangen. Daar wordt niemand wijzer van. Dit is een typisch voorbeeld van iets wat tussen mensen moet worden geregeld, want de meeste winst haal je door te communiceren met je omgeving”.

Hans Konst

10

**Hans
Konst**

Gedeputeerde provincie Fryslân

*“Dit is no krekt
wat, dat tusken
de minsken regele
wurde moat”*

Samenvatting lichtbeleid voor open stallen.

Wie

Gemeente Tytsjerksteradiel als trekker, LTO Noord en provincie Fryslân als samenwerkingspartners.

Wat / waar

De gemeente Tytsjerksteradiel heeft grondig onderzoek verricht naar kunstverlichting in open stallen en het effect daarvan op de omgeving. Na overleg met de NSVV (Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde), LTO Noord en de provincie Fryslân is hieruit het gemeentelijk lichtbeleid vastgesteld. Het beleid is van toepassing op bestaande open stallen met kunstverlichting vanaf 120 lux (binnenniveau) en voor open stallen met nieuw geïnstalleerd of aangepast kunstlicht vanaf 40 lux (binnenniveau). Bestaande open stallen met kunstlicht vanaf 120 lux kunnen participeren in een gesubsidieerd samenwerkingsproject van de gemeente Tytsjerksteradiel, LTO Noord en provincie Fryslân.

Waarom

Licht is goed voor het welzijn van koeien. Tegelijkertijd ervaren burgers het licht in open stallen als hinderlijk en is het scha-

delijk voor de fauna. Met het lichtbeleid en het optimalisatieproject wordt de winst voor de koe en de melkveehouder behouden. Tegelijkertijd vermindert de lichtuitstoot en het energieverbruik.

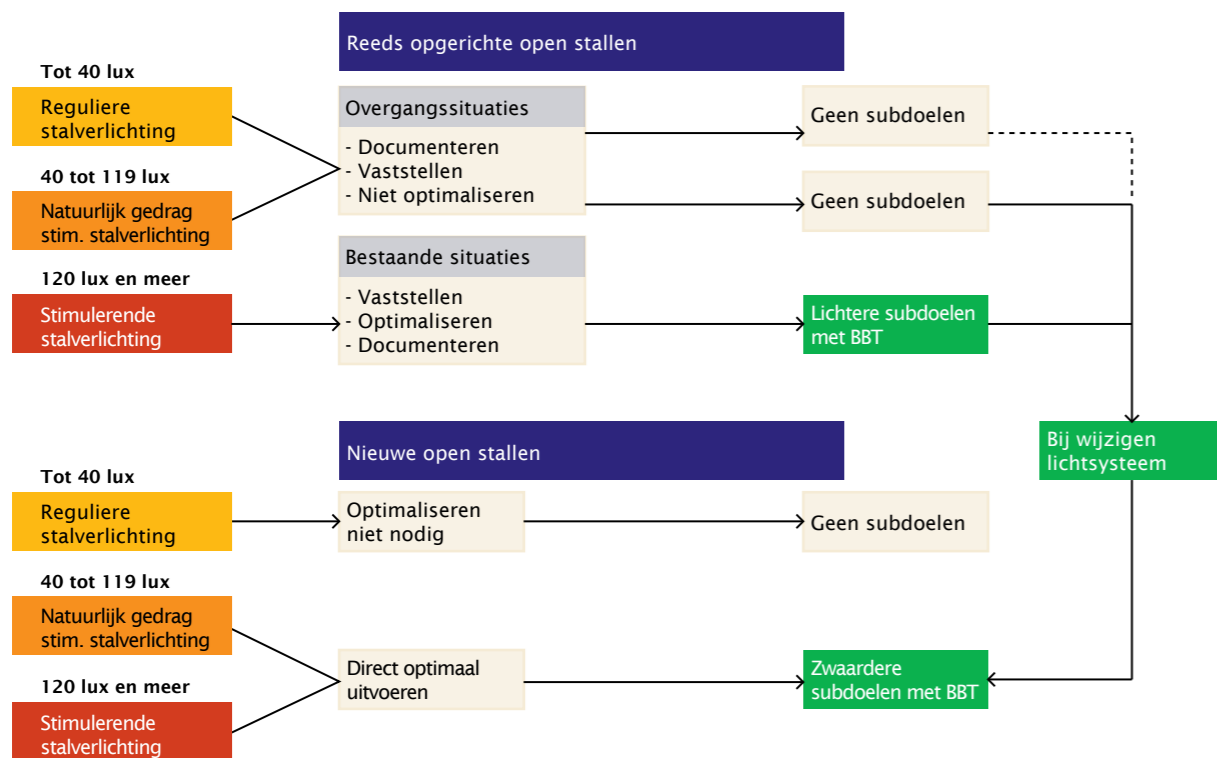
Hoe

De gemeente inventariseert welke bedrijven als bestaande situatie kunnen worden getypeerd en daarmee in aanmerking komen voor het optimalisatieproject.

Wanneer

- Voor nieuwe situaties geldt het lichtbeleid sinds 12 april 2011. We spreken over een nieuwe situatie als er sprake is van nieuwe krachtige verlichting of aanpassing van bestaande krachtige verlichting. In dit geval is het indienen van een milieumelding of omgevingsvergunning met een professioneel lichtplan verplicht. Met dit lichtplan moet worden aangetoond dat men voldoet aan de eisen zoals geformuleerd in het lichtbeleid.
- Voor alle bestaande situaties geldt dat veehouders de situaties moeten optimaliseren vóór 2014, ongeacht vrijwillige deelname aan het gesubsidieerde optimalisatieproject.

Stroomschema.

Toelichting gebruikte termen.

Reguliere stalverlichting:	Stalverlichting tot 40 lux (binnenniveau).
Natuurlijk gedrag stimulerende stalverlichting:	Stalverlichting van 40 lux tot 120 lux (binnenniveau).
Stimulerende stalverlichting:	Stalverlichting van 120 lux of meer (binnenniveau).
Overgangssituatie:	Een bestaande open stal met reguliere- of natuurlijk gedrag stimulerende stalverlichting.
Bestaande situatie:	Een bestaande open stal met stimulerende verlichting.
Nieuwe situatie:	Een open stal waarin natuurlijk gedrag stimulerende verlichting of stimulerende verlichting voor het eerst wordt geïnstalleerd of wordt aangepast.
Lichtbeleid open stallen:	Opgesteld beleid door de gemeente Tytsjerksteradiel in samenspraak met de NSVV, LTO Noord en de provincie Fryslân. Het beleid richt zich op zowel bestaande situaties als nieuwe situaties.
Optimalisatieproject:	Bestaande situaties, die door de gemeente Tytsjerksteradiel ook als zodanig zijn aangemerkt, kunnen hieraan deelnemen. Voor het project is een provinciale subsidie verstrekt.

Een volledige begrippenlijst en toelichting op het lichtbeleid vindt u in de beleidsnotitie 'Kunstlicht in open stallen bij veehouderijen'. U kunt deze beleidsnotitie vinden op de website van de gemeente Tytsjerksteradiel: www.t-diel.nl (ondernemen >> wetten en regels voor bedrijven >> lichtbeleid stallen).

Colofon

Concept en inhoud:

Gemeente Tytsjerksteradiel, Burgum

Interviews:

Simmertwirre, Easterein

Redactie en eindredactie:

Tobias Knol en Marjolein Raemaekers, Burgum

Vormgeving:

ZieSa - Verrassend doelgerichte communicatie, Gytsjerk

Fotografie:

Schietgraag - Henri Vos, Leeuwarden

Gemeente Tytsjerksteradiel

Postbus 3, 9250 AA Burgum

Raadhuisweg 7, 9251 GH Burgum

T 14 0511

E gemeente@t-diel.nl

I www.t-diel.nl

provinsje fryslân
provincie fryslân

